

Toelichting

Gedragscode voor Onderzoek & Statistiek

Gedragscode op basis van artikel 25 Wet bescherming persoonsgegevens

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Wet bescherming persoonsgegevens en Gedragscodes.....	3
3. Verloop van de procedure	3
4. Wie zijn de VBO, VSO en MOA	4
5. Type onderzoek.....	4
6. Onderzoek en statistiek in het licht van de Wet bescherming persoonsgegevens	5
7. Toelichting artikelsgewijs	5
7.1. Artikel 2 Begripsbepaling	5
7.2. Artikel 3 Omschrijving van de sector en toepassingsgebied.....	6
7.3. Artikel 4 Onderzoeksorganisatie als Bewerker en als Verantwoordelijke ..	6
7.4. Artikel 5 Principes gegevensverwerking voor onderzoek	11
7.5. Artikel 6 Verwerking van Bijzondere gegevens	13
7.6. Artikel 7 Bijzondere vormen van verwerking van persoonsgegevens	13
7.7. Artikel 8 Beveiliging	15
7.8. Artikel 9 Rechten betrokkenen.....	15
7.9. Artikel 10 Beroepscommissie.....	16
7.10. Artikel 11 Overige onderwerpen.....	17
8. Tot slot.....	17

1. Inleiding

Op 1 september 2001 is de Wet bescherming persoonsgegevens in werking getreden. Deze wet geeft regels voor de verwerking van persoonsgegevens. Het gaat hierbij om de verplichtingen welke gelden voor 'Verantwoordelijken voor de gegevensverwerkingen' en 'Bewerkers'. Maar ook om de rechten van betrokkenen, de natuurlijke personen over wie persoonsgegevens worden vastgelegd en die bij onderzoek worden aangeduid als respondenten.

2. Wet bescherming persoonsgegevens en Gedragscodes

De Wet bescherming persoonsgegevens kent de mogelijkheid om een gedragscode op te stellen. In de gedragscode worden de abstracte normen uit de Wet bescherming persoonsgegevens en andere wetten voor zover die van toepassing zijn op een sector nader uitgewerkt. Een andere wettelijke eis is dat de gedragscode, wil deze in aanmerking komen voor 'goedkeuring' voorziet in een onafhankelijke mogelijkheid om geschillen tussen betrokkenen en geregistreerden te beslechten.

3. Verloop van de procedure

De VBO, VSO en MOA kennen een lange traditie van zelfregulering. Een van de belangrijkste is de Gedragscode voor Onderzoek en Statistiek. De eerste versie is op 18 februari 2004 geaccepteerd door het College bescherming persoonsgegevens, met een looptijd van 5 jaar. Deze termijn liep af op 18 februari 2009. De VBO, VSO en MOA hebben de werking van de Gedragscode Onderzoek en Statistiek geëvalueerd en met de resultaten van deze evaluatie aangegeven bij het College bescherming persoonsgegevens de Gedragscode te willen verlengen. Op 10 oktober 2008 hebben VBO, VSO en MOA een gezamenlijke brief gezonden naar het College bescherming persoonsgegevens om te overleggen over een nieuwe versie van de Gedragscode voor Onderzoek en Statistiek. Bij brief van 11 december 2008 heeft het College bescherming persoonsgegevens gereageerd met daarin een aantal vragen met betrekking tot het functioneren van de Gedragscode en een aantal specifieke vragen. Op 19 november 2009 hebben VBO, VSO en MOA, na raadpleging van de leden van deze drie verschillende verenigingen een nieuwe versie van de Gedragscode inclusief toelichting, Tien Gouden Regels en Beroepsregeling toegezonden aan het College bescherming persoonsgegevens. Tevens hebben de verenigingen de respectievelijke bestuurders gemachtigd om mogelijke wijzigingen aan de diverse documenten door te voeren, zolang deze geen afbreuk doen aan de belangen van de sector en de geest van de Gedragscode. Tevens is in de begeleidende brief gezorgd voor de beantwoording van de door het College bescherming persoonsgegevens gestelde vragen. Op 8 maart 2010 heeft het College bescherming persoonsgegevens haar commentaar op de voorgelegde documenten toegezonden aan VBO, VSO en MOA. Dit commentaar heeft geleid

tot een bijstelling van de Gedragscode, de toelichting op de Gedragscode en de Tien Gouden Regels. Op 2 april 2010 zijn de Gedragscode, de toelichting, de Tien Gouden Regels en de Beroepsregeling toegezonden aan het College bescherming persoonsgegevens. Op 21 juni 2010 heeft het College bescherming persoonsgegevens de gedragscode geaccepteerd met een looptijd van 5 jaar.

4. Wie zijn de VBO, VSO en MOA

De VBO, Vereniging voor Beleidsonderzoek, opgericht in 1994, heeft tot doel het bevorderen van de kwaliteit van beleidsonderzoek, zijnde toegepast wetenschappelijk onderzoek en advisering ten behoeve van de ontwikkeling, besluitvorming, uitvoering en evaluatie van beleid, welk onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van beleidsinstanties, van met de uitvoering van beleid belaste organisaties en bedrijfsleven. Deze doelstelling tracht zij onder meer te bereiken door het vaststellen en verder ontwikkelen van hoogwaardige beroepsnormen, zowel op individueel als op instituutniveau. Deze gedragscode past binnen het kader van de beroepsnormen.

De VSO, Vereniging voor Statistiek en Onderzoek is formeel opgericht in 1993, met als doel het verbeteren van de kwaliteit van informatievoorziening voor de lagere overheden (lokaal, regionaal en provinciaal). De leden van de VSO zijn organisaties die zich bezighouden met onderzoek en statistiek, beleidsadviesing en informatieverstrekking ten behoeve van het publieke domein en zijn bereid hun kennis, onderzoeksinstrumenten en onderzoeksresultaten om niet uit te wisselen. De VSO streeft naar het bevorderen van deskundigheid en professionaliteit. Met name in het kader van professionalisering hecht de VSO aan de (door)ontwikkeling en naleving van een Gedragscode voor Statistiek en Onderzoek.

De MOA, Vereniging MarktOnderzoekAssociatie.nl, opgericht in 2000, heeft ten doel de bevordering van de kwaliteit van markt en beleidsonderzoek en het daarmee samenhangende informatiemanagement, het stimuleren en gebruiken hiervan, het bewaken van de belangen van respondenten, de gebruikers en de aanbieders van markt- en beleidsonderzoek. Het opstellen en naleven van deze Gedragscode past dan ook geheel binnen het kwaliteitsbevorderende beleid welk een belangrijke taak is voor de MOA.

5. Type onderzoek

De organisaties die betrokken zijn bij het opstellen van deze gedragscode hebben allen een grote gemeenschappelijke deler, die hen bindt en die hen tevens onderscheidt ten opzichte van andere sectoren. Alle resultaten van onderzoek die worden uitgevoerd zullen uitsluitend op een niet-individueel identificeerbare wijze, dus op geaggregeerd niveau worden gerapporteerd. Daarnaast dient bij de uitvoering van het onderzoek gebruik te worden gemaakt van wetenschappelijk aanvaarde methodes. Het kan hierbij gaan om kwalitatief

(expert-)onderzoek maar ook om kwantitatief onderzoek zoals surveys, opinie, marktonderzoek, tellingen en/of monitoring.

6. Onderzoek en statistiek in het licht van de Wet bescherming persoonsgegevens

De Wet bescherming persoonsgegevens geeft op een aantal plaatsen specifieke regels voor wetenschappelijk en statistisch onderzoek. Het gaat hierbij om de artikelen 9, 23, 24, 44 Wet bescherming persoonsgegevens. Bij de totstandkoming van de Wet bescherming persoonsgegevens heeft de Minister van Justitie uitdrukkelijk stilgestaan bij het begrip statistisch onderzoek. 'Dit betekent dat wanneer statistische methoden worden gebruikt om persoonsgegevens te verwerken met het oog op een statistisch resultaat, de desbetreffende minder strikte regels van toepassing zijn. Marktonderzoek en de vervaardiging van statistieken met op oog op het management van een onderneming vallen onder het bereik van deze regeling'.¹

De Minister van Justitie geeft aan dat de regels uit de Wet bescherming persoonsgegevens die specifieke regels stellen voor wetenschappelijk of statistisch onderzoek van toepassing zijn als de persoonsgegevens worden verwerkt met het oog op een statistisch resultaat. Deze uitleg verbiedt dus om gegevens verzameling die zich niet richt op een statistisch resultaat, maar bijvoorbeeld is gericht op het verrijken van individuele gegevens in een database, te rekenen tot het onderzoek welke door de Minister van Justitie wordt bedoeld. Wanneer bijvoorbeeld gegevens worden verzameld om deze op individueel niveau te verstrekken aan een derde, of wanneer uit onderzoek verkregen gegevens worden gebruikt voor het op individueel niveau verrijken van een database en deze gegevens vervolgens worden verwerkt, zijn de wettelijke uitzonderingen voor wetenschappelijk en statistisch onderzoek niet van toepassing. Een dergelijk onderzoek valt dan ook niet onder de reikwijdte van deze gedragscode.

7. Toelichting artikelsgewijs

7.1. Artikel 2 Begripsbepaling

Dit artikel betreft de begripsbepalingen die relevant zijn voor de werking van de Gedragscode. Er is aangesloten bij het begrippen kader uit de Wet bescherming persoonsgegevens. Sommige begrippen zijn aangepast aan de praktijk, zo is het begrip betrokkene vervangen door het begrip respondent. Het begrip respondent dient hierbij niet te worden opgevat als synoniem voor een persoon aan wie vragen feitelijk zijn voorgelegd. Onderzoek kan ook worden uitgevoerd op basis van persoonsgegevens die al reeds zijn vastgelegd in een verwerking (bestand). Voor de eenduidigheid wordt ook in een dergelijk geval gesproken over respondent.

7.2. Artikel 3 Omschrijving van de sector en toepassingsgebied

Een van de eisen uit de Wet bescherming persoonsgegevens aan een gedragscode is dat de gedragscode de sector duidelijk omschrijft. De VBO, VSO en MOA zijn allen werkzaam op het gebied van statistisch onderzoek. Om een nadere afbakening mogelijk te maken is duidelijk aangegeven dat het alleen kan gaan om wetenschappelijk of statistisch onderzoek als er gebruik wordt gemaakt van wetenschappelijk aanvaarde methodes om over populaties uitspraken te doen, zonder dat een uitspraak identificeerbaar is naar een individuele respondenten. Wanneer dit echter niet wordt gedaan is deze gedragscode niet van toepassing en gelden de algemene regels uit de Wet bescherming persoonsgegevens ten aanzien van het verwerken van persoonsgegevens.

7.3. Artikel 4 Onderzoeksorganisatie als Bewerker en als Verantwoordelijke

Dit artikel gaat nader in op de positie van de onderzoeksorganisatie. Aan het einde van deze toelichting worden acht voorkomende situaties geschetst, waarin wordt aangegeven welke positie wordt vervuld binnen het wettelijk kader van de Wbp. Naast dit wettelijke kader, gelden voor onderzoekers ook nog aanvullende, meer ethische regels. Zo blijft een onderzoeker uiteraard beroepsmatig verantwoordelijk voor de wijze waarop er wordt omgegaan met de gegevens die worden verzameld. Het feit dat een onderzoeker of onderzoeksorganisatie soms niet kan worden aangemerkt als een Verantwoordelijke als in de Wet bescherming persoonsgegevens, ontslaat de onderzoeker niet van zijn eigen verantwoordelijkheden en mogelijke daarmee verbonden aansprakelijkheid. De onderzoeker blijft verantwoordelijk voor zijn werkzaamheden en de gebruikte methoden en onderzoekstechnieken, de uitkomsten van het onderzoek en de presentatie van die resultaten.

Onder onderzoeksorganisatie wordt verstaan de organisatie of onderdeel van de organisatie die feitelijk belast is met het uitvoeren van het onderzoek. Het kan hierbij dus gaan om afdelingen binnen organisaties als om externe Onderzoeksorganisaties die worden ingeschakeld om in opdracht onderzoek uit te voeren. De positie die een onderzoeksorganisatie inneemt is in deze code opgehangen aan de wetgevingsystematiek van de Wet bescherming persoonsgegevens en staat geheel los van de vraag over de eigen verantwoordelijkheid van een onderzoeksorganisatie ten aanzien van het uitvoeren van het onderzoek.

Bij de beoordeling wie Verantwoordelijke is dient enerzijds te worden uitgegaan van de formeel-juridische bevoegdheid om doel en middelen van de gegevensverwerking vast te stellen, anderzijds – in aanvulling daarop – van een functionele inhoud van het begrip. Het criterium functionele inhoud speelt met name indien in een concreet geval niet duidelijk is wie bevoegd is en meerdere (rechts)personen en instanties betrokken zijn bij de gegevensverwerking en in

verband met die betrokkenheid in aanmerking komen om als verantwoordelijke te worden aangeduid. In dat geval dient aan de hand van algemeen in het maatschappelijk verkeer aanvaarde maatstaven te worden bezien aan wie een bepaalde gegevensverwerking moet worden toegerekend.

Voor de afbakening van het begrip bewerker is bepalend de relatie met de verantwoordelijke en de mate van zeggenschap van de bewerker die gepaard gaat met de gegevensverwerking. Daarnaast beperkt de bewerker zich tot het verwerken van persoonsgegevens zonder zeggenschap te hebben over het doel van en de middelen voor de verwerking van persoonsgegevens. Een bewerker neemt nimmer een beslissing over het gebruik van de gegevens, de verstrekking aan derden en andere ontvangers, de duur van de opslag van de gegevens etc.

Het is mogelijk dat in de overeenkomst tussen de, externe, onderzoeksorganisatie en de opdrachtgever door de opdrachtgever de zeggenschap over de verwerking van persoonsgegevens wordt voorbehouden. Een dergelijke afspraak kan echter niet tot gevolg hebben dat de verantwoordelijkheid voor de verwerking anders komt te liggen dan uit de aard van de dienstverlening zou voortvloeien. Gelet op het feit dat een overeenkomst in principe alleen betrokken partijen kan binden, geldt dat de onderzoeksorganisatie alleen de verplichting aanvaardt om zich volgens de aanwijzingen van de opdrachtgever te gedragen. Aan de verantwoordelijkheid van de onderzoeksorganisatie op grond van de Wbp doet dit geen afbreuk.

Een onderzoeksorganisatie is een bewerker, als zij ten behoeve van een Verantwoordelijke gegevens verwerkt. Dit betekent dat de onderzoeksorganisatie in haar rol als bewerker geen beslissingen neemt over het gebruik van de gegevens en de persoonsgegevens niet mag aanwenden voor eigen doeleinden. Wanneer een onderzoeksorganisatie op eigen initiatief, dus zonder opdracht van de opdrachtgever, bepaalde bewerkingen uitvoert kan zij niet meer als bewerker worden aangemerkt. Voor de afgrenzing tussen het begrip bewerker en het begrip verantwoordelijke is de inhoud van de overeenkomst tussen de onderzoeksorganisatie en de opdrachtgever van belang. Naar mate een onderzoeksorganisatie zelfstandiger opereert en van een opdrachtgever meer ruimte krijgt om haar eigen onderzoeksexpertise in te zetten, zal zij eerder als verantwoordelijke dienen te worden aangemerkt. Of dit ook het geval is zal in de praktijk mede aan de hand van het in het maatschappelijk verkeer geldende maatstaven moeten worden bepaald (zie eerder in deze toelichting)

Wanneer een onderzoeksorganisatie met een bestand van een opdrachtgever een onderzoek uitvoert is de onderzoeksorganisatie uiteraard verantwoordelijk voor de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd. Tot deze verantwoordelijkheid wordt gerekend om identificerende gegevens, tenzij met de uitdrukkelijke toestemming van de respondent, niet ter beschikking te stellen van de opdrachtgever. Deze handeling zal dus altijd onderdeel dienen te vormen van de opdrachtverlening.

Onder bepaalde omstandigheden kunnen de onderzoeksorganisatie en de opdrachtgever verantwoordelijke zijn. Er kan ten aanzien van een verwerking sprake zijn van een medeverantwoordelijkheid, bijvoorbeeld, als de opdrachtgever en de onderzoeksorganisatie beiden tot op zekere hoogte het doel en de middelen vaststellen. Wanneer zowel de onderzoeksorganisatie als de opdrachtgever als verantwoordelijke kunnen worden aangemerkt betekent dit niet dat een onderzoeksorganisatie eventuele gegevens die van de opdrachtgever afkomstig zijn voor eigen rekening mag gebruiken. In de overeenkomst tot opdracht kunnen beperkende voorwaarden worden opgenomen. Het enkele feit dat in deze situatie een opdrachtgever contractueel restricties oplegt omtrent het gebruik van de gegevens maakt een onderzoeksinstelling echter geen bewerker.

Wanneer onderzoek wordt uitgevoerd door een afdeling binnen een organisatie blijft de organisatie die opdracht geeft altijd de 'Verantwoordelijke voor gegevensverwerking' ook in het geval er een extern bestand wordt aangekocht.

Ter verdere verduidelijking van de diverse situaties die zich kunnen voordoen en welke 'hoedanigheid' door de Onderzoeksorganisatie wordt ingenomen. Aan de hand van acht voorbeelden wordt aangegeven wie dient te worden aangemerkt als Verantwoordelijke voor de gegevensverwerking en als Bewerker.

1

Instelling A verzoekt extern Onderzoeksorganisatie B een onderzoek te doen naar X. Instelling A stelt een eigen bestand voor onderzoek X beschikbaar aan Onderzoeksorganisatie B. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling A is Verantwoordelijke.

De rol van de Onderzoeksorganisatie B hangt af van de aard van de dienstverlening en de inhoud van de overeenkomst tussen A en B. Als B meer doet dan een tevoren gedefinieerde bewerking is zij al gauw Verantwoordelijke.

2

Instelling A verzoekt de interne Onderzoeksafdeling een onderzoek te doen naar X. Instelling A stelt een eigen bestand voor onderzoek X beschikbaar aan de interne Onderzoeksafdeling. Interne Onderzoeksafdeling rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling A is Verantwoordelijke.

Interne Onderzoeksafdeling heeft niet de status van bewerker.

3

Instelling A verzoekt de interne Onderzoeksafdeling een onderzoek te doen naar X. De interne Onderzoeksafdeling schaft een bestand aan voor dit onderzoek. Interne Onderzoeksafdeling rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling A is Verantwoordelijke.

Interne Onderzoeksafdeling heeft niet de status van bewerker.

4

Instelling A verzoekt de interne Onderzoeksafdeling een onderzoek te doen naar X. De interne Onderzoeksafdeling besteedt het onderzoek uit aan Onderzoeksorganisatie B. Instelling A stelt een eigen bestand voor onderzoek X beschikbaar aan de interne Onderzoeksafdeling, die dit bestand vervolgens beschikbaar stelt aan Onderzoeksorganisatie B. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling A is Verantwoordelijke, interne Onderzoeksafdeling heeft niet de status van bewerker.

De rol van Onderzoeksorganisatie B hangt af van de aard van de dienstverlening en de inhoud van de uitbestedingsovereenkomst. Als het onderzoek in zijn geheel aan Onderzoeksorganisatie B wordt uitbesteed, dan is B Verantwoordelijke.

5

Instelling A verzoekt extern Onderzoeksorganisatie B een onderzoek te doen naar X. Onderzoeksorganisatie B gebruikt voor dit onderzoek een bestand waar Onderzoeksorganisatie B Verantwoordelijke is. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Onderzoeksorganisatie B is Verantwoordelijke.

6

Instelling A verzoekt extern Onderzoeksorganisatie B een onderzoek te doen naar X. Instelling A verzoekt aan instelling C om een bestand hiervoor ter beschikking te stellen. Instelling A ontvangt van instelling C een bestand en stelt dit beschikbaar aan Onderzoeksorganisatie B. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling C is Verantwoordelijke.

Instelling A zal meestal Verantwoordelijke zijn. De rol van Onderzoeksorganisatie B hangt af van de aard van de dienstverlening en de inhoud van de overeenkomst tussen Instelling A en Onderzoeksorganisatie B.

7

Instelling A verzoekt extern Onderzoeksorganisatie B een onderzoek te doen naar X. Instelling A verzoekt aan instelling C om een bestand hiervoor ter beschikking te stellen. Instelling C stelt dit rechtstreeks beschikbaar aan Onderzoeksorganisatie B. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling C is Verantwoordelijke.

Instelling A is niet zonder meer Verantwoordelijke.

Onderzoeksorganisatie B is Verantwoordelijke.

8

Instelling A verzoekt extern Onderzoeksorganisatie B een onderzoek te doen naar X. Onderzoeksorganisatie B schaft zelf (heeft de absolute vrije keus) een bestand aan voor onderzoek X. Onderzoeksorganisatie B voert het onderzoek uit. Onderzoeksorganisatie B rapporteert op niet-identificerend niveau.

Instelling A verwerkt met betrekking tot dit onderzoek geen persoonsgegevens. Onderzoeksorganisatie B is Verantwoordelijke.

In het vijfde lid van dit artikel wordt uitdrukkelijk gewezen op de verplichting van melding bij het College bescherming persoonsgegevens van een verwerking voor onderzoeksdoeleinden tenzij deze is vrijgesteld van melding. Wanneer een verwerking is vrijgesteld van melding dient wel te worden bedacht dat de overige wettelijke regels onverkort van toepassing blijven en dat dient te worden voldaan aan de eisen die het regime in het Vrijstellingsbesluit Wbp stelt. Voor verwerkingen voor wetenschappelijk onderzoek en statistiek geldt artikel 30. Dit artikel luidt:

Artikel 30. Wetenschappelijk onderzoek en statistiek

1. Artikel 27 van de wet is niet van toepassing op verwerkingen van organisaties voor wetenschappelijk onderzoek of statistiek die uitsluitend ten dienste staan van door hen te verrichten of verricht onderzoek, voor zover deze verwerkingen voldoen aan de in dit artikel vermelde eisen.

2. De verwerking geschiedt slechts voor het verzamelen, verwerken en controleren van de gegevens ten behoeve van een bepaald onderzoek of een bepaalde statistiek.

3. Geen andere persoonsgegevens worden verwerkt dan:

a. naam, voornamen, voorletters, titulatuur, geslacht, geboortedatum, adres, postcode, woonplaats, telefoonnummer en soortgelijke voor communicatie benodigde gegevens, alsmede bank- en girorekeningnummer van de betrokkene;

b. een informatieloos administratienummer;

c. andere dan de onder a en b bedoelde gegevens, die ten behoeve van een bepaald onderzoek of een bepaalde statistiek zijn verkregen.

4. De persoonsgegevens worden slechts verstrekt aan:

a. degenen, waaronder begrepen derden, die zijn belast met of leiding geven aan de in het tweede lid bedoelde activiteiten of die daarbij noodzakelijk zijn betrokken;

b. anderen, in de gevallen bedoeld in artikel 8, onder a, c en d, en artikel 9, derde lid, van de wet.

5. De in het derde lid onder a bedoelde persoonsgegevens, met uitzondering van geslacht, woonplaats en geboortjaar, worden verwijderd uiterlijk zes maanden nadat de in dat lid onder c bedoelde gegevens omtrent de betrokkene zijn verkregen.

Indien aan deze eisen van het Vrijstellingsbesluit niet kan worden voldaan is melding bij het College bescherming persoonsgegevens noodzakelijk. Deze situatie doet zich voor bij panels. Panels zijn groepen personen die voor een langere tijd bereid zijn om mee te werken aan verschillende onderzoeken. De gegevensverwerking van de Panel-deelnemers zal moeten worden aangemeld. Een voorbeeld voor een dergelijke melding is opgenomen als Bijlage. Echter maakt deze geen onderdeel uit van deze Gedragscode.

7.4. Artikel 5 Principes gegevensverwerking voor onderzoek

In dit artikel zijn de belangrijkste uitgangspunten bij elkaar gebracht die gelden voor het onderzoeksproces. Het eerste lid verplicht een onderzoeker direct, nog voor de aanvang van het onderzoek om kritisch na te gaan of de persoonsgegevens die worden verzameld noodzakelijk zijn voor het onderzoek. Wanneer persoonsgegevens zouden worden verzameld die niet noodzakelijk zijn voor het onderzoek dan zal van het verzamelen dienen te worden afgezien. Het tweede lid geeft aan dat persoonsgegevens alleen zolang noodzakelijk is voor het onderzoek deze in een identificeerbare vorm mogen worden verwerkt. Hiermee wordt de onderzoeker gedwongen om datasets die hij heeft verwerkt in het kader van onderzoek te 'ontkoppelen' zodat er geen identificatie meer kan plaatsvinden, het kan hierbij gaan om namen en adressen, maar ook bijvoorbeeld om cookies die als identificatiemiddel worden gebruikt. Een dergelijke werkwijze getuigt van een zorgvuldige toepassing van de Wet bescherming persoonsgegevens.

Het gebruik van cookies is binnen de grenzen van artikel 4.1 Besluit universele dienstverlening en eindgebruikersbelangen toegestaan. Dit betekent dan wel dat de respondent door de Onderzoeksorganisatie voorafgaand aan het plaatsen van een cookie op een duidelijke en nauwkeurige wijze wordt geïnformeerd omtrent de doeleinden waarvoor de Onderzoeksorganisatie een cookie wil opslaan en hoe de respondent het plaatsen van een cookie kan voorkomen. Dit is echter niet noodzakelijk indien het voor het uitvoeren van onderzoek via internet, strikt noodzakelijk is om een cookie te plaatsen of om de verzending van communicatie over een openbaar elektronisch communicatienetwerk uit te voeren of te vergemakkelijken.

Het derde lid stelt, eigenlijk als logisch vervolg op het gestelde door de Minister van Justitie bij de parlementaire behandeling dat de verzamelde persoonsgegevens alleen mogen worden gebruikt voor het uit te voeren onderzoek. De niet-identificeerbare resultaten van het onderzoek kunnen wel worden gebruikt voor vervolg onderzoek. Immers de Wet bescherming persoonsgegevens is dan niet meer van toepassing.

Het vierde lid geeft expliciet de verplichting om bij rapportage, waaronder ook mede publicatie wordt verstaan, te zorgen voor het feit dat deze een individuele natuurlijke persoon niet zal identificeren. Indien hier sprake van zal zijn zal de onderzoeksorganisatie anders moeten rapporteren of zal de ondubbelzinnige toestemming van de respondent dienen te worden verkregen. Relevant is het hierbij op te merken dat de respondent, teneinde de ondubbelzinnige toestemming te geven wordt geïnformeerd voor welke doeleinden, welke identificerende gegevens worden opgenomen in de rapportage.

Het vijfde lid van dit artikel schetst de informatieverplichtingen die gelden voor een onderzoeker in rechtstreeks contact met een betrokkene. De onderzoeker zal in ieder geval dienen aan te geven wat het doel is van het onderzoek, wie onderzoeksorganisatie is en desgevraagd wie de opdrachtgever voor het onderzoek is. Het is soms niet mogelijk of onwenselijk, gelet op de aard van het

onderzoek om in aanvang van het gesprek om de opdrachtgever te noemen, omdat de resultaten dan niet of minder betrouwbaar zijn. Een voorbeeld hiervan is onderzoek naar de bekendheid van een merk of een bepaald product. In dergelijke gevallen kan wanneer de respondent daarom verzoekt, de respondent aan het einde van het gesprek worden geïnformeerd over de opdrachtgever. Tot slot zal de respondent indien hij meer wil weten over het onderzoek worden verwezen naar een adres waar nadere informatie over het onderzoek kan worden verkregen, bijvoorbeeld door te verwijzen naar een website.

Het zesde lid van dit artikel gaat in op het gebruik van video- of audio-apparatuur. Specifiek dient er door de onderzoeksorganisatie te worden gewezen op het gebruik bij het verzamelen van gegevens op het gebruik van video- of audioapparatuur. Hieronder wordt begrepen de verplichting om mee te delen door de onderzoeker wanneer de opdrachtgever via een gesloten (video/audio) circuit deelneemt. Dergelijke opnamen mogen alleen onderdeel uitmaken van de rapportage als de betrokkenen daarvoor hun toestemming hebben gegeven of wanneer de opnamen zo zijn bewerkt dat identificatie van de betrokkenen niet meer mogelijk is. Deze bepaling geldt uitdrukkelijk niet voor persoonlijke werkaantekeningen die via video- of audio-apparatuur worden vastgelegd. Kenmerk van persoonlijke werkaantekeningen is dat de onderzoeker te allen tijden de dragers van deze persoonlijke werkaantekeningen exclusief voor zichzelf zal behouden en nimmer aan een ander ter beschikking zal stellen en dat de onderzoeker de persoonlijke werkaantekeningen direct na verwerking op een adequate wijze zal vernietigen.

Tot slot wordt er in dit artikel in lid 8 specifieke aandacht besteed aan langlopend onderzoek. Om bij dergelijk onderzoek toch tegemoet te kunnen komen aan de bescherming van persoonsgegevens is het van belang dat er zogeheten ontkoppelingstechniek wordt gebruikt. Hieronder worden verstaan technische en/of organisatorische maatregelen waarmee de waarnemingen in tijd wel worden toegeschreven aan dezelfde persoon, zonder dat telkenmale deze persoon wordt geïdentificeerd. Hiermee wordt een evenwicht gevonden in het toch individueel kunnen kwalificeren van gegevens aan dezelfde persoon en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de persoon. Hetgeen wat in de toelichting is gesteld over persoonlijke werkaantekeningen is hier van overeenkomstige toepassing.

In het zevende lid van dit artikel wordt ingegaan op een bijzondere vorm van gegevensverwerking namelijk een gegevensverwerking waarvoor voorafgaande toestemming van het College bescherming persoonsgegevens van nodig is. Dit ziet toe op het verzamelen van gegevens door middel van observatie zonder dat de betrokkenen worden geïnformeerd.

Het achtste en laatste lid gaat in op de situatie dat er soms een vervolg onderzoek is voorzien. Indien hier van al sprake is bij de uitvoering van het initiële onderzoek dan dient de betrokkene om toestemming te worden gevraagd of hij/zij wil meewerken aan een vervolg onderzoek.

7.5. Artikel 6 Verwerking van Bijzondere gegevens

In artikel 2 is de definitie van bijzondere gegevens opgenomen. Bij het verrichten van onderzoek ontkomt men er niet aan dat bijzondere persoonsgegevens worden verzameld en verwerkt. Echter het verwerken van bijzondere gegevens is niet zonder meer toegestaan. In dit artikel worden de grenzen aangegeven waarbinnen voor onderzoek toch bijzondere gegevens mogen worden verwerkt. Als alle betrokkenen hun uitdrukkelijke toestemming hebben gegeven is het mogelijk om bijzondere gegevens voor onderzoek te verwerken. Wanneer de uitdrukkelijke toestemming niet kan worden verkregen dient er cumulatief te worden voldaan aan de volgende eisen:

- Het onderzoek dient een algemeen belang, en
- Het is niet mogelijk of het kost een onevenredige inspanning om, uitdrukkelijke toestemming te vragen aan de betrokkenen, en
- Er worden waarborgen, bijvoorbeeld door beveiliging, getroffen zodat de persoonlijke levenssfeer niet onevenredig wordt geschaad.

Wordt aan al deze eisen voldaan dan kunnen bijzondere gegevens in het onderzoek worden betrokken. In de praktijk zal de specifieke invulling van deze eisen zich dienen te ontwikkelen. Uit de eis van algemeen belang lijkt voort te vloeien dat de resultaten van het onderzoek publiekelijk beschikbaar zijn.¹

Soms zullen zich deze situaties niet voordoen terwijl het voor het onderzoek toch noodzakelijk is om over dergelijke gegevens te beschikken. In deze specifieke situatie wordt er een duidelijke knip gemaakt tussen het verzamelen en verder verwerken. Direct na het verzamelen door een ander dan de onderzoeksorganisatie, worden de identificeerbare gegevens verwijderd van de dataset. Met deze niet-identificeerbare dataset kan het onderzoek worden uitgevoerd. De eisen die aan de niet-identificeerbaarheid worden gesteld zijn absoluut. Dit betekent dat het daadwerkelijk niet mogelijk is de verwijderde identificeerbare gegevens alsnog terug te halen.

7.6. Artikel 7 Bijzondere vormen van verwerking van persoonsgegevens

Dit artikel gaat in op bijzondere vormen van verwerking van persoonsgegevens. Er worden er twee onderscheiden:

Het gebruiken van een wettelijk identificatienummer bij onderzoek is alleen toegestaan indien er een wettelijke grondslag is om bij het onderzoek gebruik te maken een wettelijk identificatienummer, bijvoorbeeld het BSN-nummer. Is er geen wettelijke grondslag om een BSN-nummer voor onderzoek te verwerken dan mag het BSN-nummer niet als identificatie of administratienummer worden gebruikt. De wettelijke grondslag om bijvoorbeeld het BSN-nummer te verwerken voor onderzoek wordt onder meer gevonden in de Wet algemene bepalingen burgerservicenummer (Wabb), Wet gemeentelijke basisadministratie

¹ Rapport: Privacy bij wetenschappelijk onderzoek en statistiek: kader voor een gedragscode, College bescherming persoonsgegevens, 2002

(artikel 109), het Besluit gemeentelijke basis administratie (artikel 67), de Wet op het Centraal bureau en de Centrale commissie voor de statistiek (artikelen 33 tot en met 36). Deze artikelen zijn ter illustratie als Bijlage opgenomen. Deze Bijlage maakt geen onderdeel van de Gedragscode. Ontbreekt een wettelijke grondslag dan is het verwerken van het BSN, ook voor onderzoek en statistiek niet toegestaan.

Het tweede lid van dit artikel ziet toe op het betrekken van kinderen beneden 12 jaar bij onderzoek. Er is een behoefte om onderzoek te verrichten onder jongeren. De opstellers van deze gedragscode hebben echter gekozen voor een ondergrens en verplichting wanneer er onderzoek wordt gedaan onder minderjarigen. Kinderen tot 12 jaar mogen alleen meewerken aan onderzoek, het gaat dan om het verzamelen van gegevens rechtstreeks bij deze kinderen, wanneer er toezicht is van de wettelijk vertegenwoordiger of de wettelijke vertegenwoordiger vooraf heeft ingestemd, tenzij een kind deelneemt aan het middelbaar onderwijs. Incidenteel komt het voor dat wanneer onderzoek wordt gepleegd in de eerste klas van het voortgezet onderwijs een 11-jarige voorkomt. In dit geval geldt voor zo'n 11-jarige in deze specifieke omstandigheid de eis van toezicht of instemming niet. Jongeren vanaf 12 jaar worden verondersteld voldoende te kunnen overzien en begrijpen wat het doel is van onderzoek.

Indien echter het onderzoek alleen kan worden uitgevoerd met ondubbelzinnige toestemming als wettelijke grondslag om persoonsgegevens te verzamelen en te verwerken dan zal deze toestemming dienen te worden gegeven door de wettelijk vertegenwoordiger. Er zal dus steeds dienen te worden nagegaan op basis van welke wettelijke grondslag gegevens kunnen worden verwerkt.

De overige grondslagen die de Wet bescherming persoonsgegevens noemt voor onderzoek zijn:

1. De respondent voor de verwerking zijn ondubbelzinnige toestemming heeft verleend;
2. De gegevensverwerking noodzakelijk is voor de uitvoering van een overeenkomst waarbij de respondent partij is, of voor het nemen van precontractuele maatregelen naar aanleiding van een verzoek van de respondent en die noodzakelijk zijn voor het sluiten van de overeenkomst;
3. De gegevensverwerking noodzakelijk is om een wettelijke verplichting na te komen waaraan de Verantwoordelijke onderworpen is;
4. De gegevensverwerking noodzakelijk is ter vrijwaring van een vitaal belang van de respondent;
5. De gegevensverwerking noodzakelijk is voor de goede vervulling van een publiekrechtelijke taak door het desbetreffende bestuursorgaan dan wel het bestuursorgaan waaraan de gegevens worden verstrekt, of
6. De gegevensverwerking noodzakelijk is voor de behartiging van het gerechtvaardigde belang van de verantwoordelijke of van een derde aan wie de gegevens worden verstrekt, tenzij het belang of de fundamentele rechten en vrijheden van de respondent, in het bijzonder het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, prevaleert.

7.7. Artikel 8 Beveiliging

De 'Bewerker' en de 'Verantwoordelijke voor de gegevensverwerking' dienen maatregelen te nemen om de verwerking te beveiligen. Het gaat hierbij om technische en organisatorische maatregelen om de verwerking van persoonsgegevens te beveiligen tegen verlies of onrechtmatige gegevensverwerking'. De onrechtmatige verwerking van persoonsgegevens ziet toe op zowel de eigen organisatie (intern) als derden (extern). Beveiligingsmaatregelen dienen er zowel intern als extern op gericht te zijn dat onbevoegden, personen die niet betrokken zijn bij de uitvoering van het onderzoek, geen kennis kunnen nemen van de gegevens. Afhankelijk van de aard van de gegevens en of deze identificeerbaar zijn zullen zwaardere beveiligingsmaatregelen moeten worden getroffen.

7.8. Artikel 9 Rechten betrokkenen

Dit artikel handelt over de rechten van de respondenten. Alhoewel de Wet bescherming persoonsgegevens in artikel 44 bepaalt dat bij onderzoek het inzage recht op basis van artikel 35 Wbp kan worden geweigerd, zijn de opstellers van mening dat voor het onderzoek waarop deze gedragscode betrekking heeft, een inzage verzoek niet per definitie moet worden geweigerd. Wanneer een betrokkene inzage vraagt in zijn gegevens zal naar redelijkheid en billijkheid hieraan worden voldaan. Er kan bijvoorbeeld geen inzage worden gegeven in de gegevens indien deze zijn ontkoppeld van de identificeerbare gegevens evenmin zal dan inzage worden gegeven in de gehanteerde vragenlijsten en wegingsmodules die zijn gebruikt bij het onderzoek. Wanneer een verzoek om inzage wordt ontvangen dan zal dit verzoek voor zover mogelijk worden afgehandeld, inclusief het corrigeren van gegevens op basis van artikel 36 Wbp indien dat noodzakelijk is.

Om een verzoek tot inzage op een adequate wijze te kunnen afhandelen zal een ieder die betrokken is bij het onderzoek inzage verzoeken doorverwijzen naar de opdrachtgever als adressant van een dergelijk verzoek.

De Wet bescherming persoonsgegevens kent de mogelijkheid om gegevens te blokkeren tegen verwerking wegens bijzondere persoonlijke omstandigheden. Het in de Wet bescherming persoonsgegevens opgenomen absolute recht van verzet in artikel 41 is niet van toepassing op onderzoek. Dit betekent dat een verantwoordelijke een afweging moet maken tussen zijn belang en het belang van de betrokkene. Wanneer de belangen van de betrokkene zwaarder wegen dan het belang van de verantwoordelijke, bijvoorbeeld door de populatie uit te breiden met een andere persoon die daarvoor in aanmerking komt, dan zullen de gegevens moeten worden geblokkeerd voor onderzoek. De verantwoordelijke zal hierbij steeds een afweging moeten maken.

In één specifieke omstandigheid hebben de opstellers van deze gedragscode reeds deze afweging gemaakt, namelijk bij onaangekondigd onderzoek per spraak-telefoon. Een persoon die niet wenst mee te werken kan zich afmelden via www.onderzoekfilter.nl. Omdat er in het verleden ook gebruik is gemaakt van

de website www.uwmeningtelt.nl en het servicenummer 0900-6665000 (25 cpm) blijven deze mogelijkheden nog wel bestaan, naast de officiële website www.onderzoekfilter.nl. Op een later moment, wanneer er nauwelijks nog gebruik wordt gemaakt van www.uwmeningtelt.nl en het servicenummer zullen deze worden uitgefaseerd.

Het gebruik van de spraak-telefoon voor onderzoek is steeds belangrijker geworden. Er wordt gesproken van spraak-telefoon, waarbij er een verbaal rechtstreeks contact is tussen een betrokkene en een vertegenwoordiger van een onderzoeksinstantie, ter onderscheid van bijvoorbeeld e-mail waarbij ook vaak gebruik wordt gemaakt de telefoon.

Aan onderzoekers staan verschillende media ter beschikking die kunnen worden ingezet voor onderzoek. Bij vele van deze media kan de betrokkene eenvoudig aangeven om niet mee te willen doen, bijvoorbeeld door een face-to-face gesprek te weigeren of een schriftelijke enquête niet terug te sturen aan de onderzoeksorganisatie. Bij het gebruik van de telefoon voor onderzoek ligt dit anders, gelet op de aard van de spraak-telefoon. Spraak-telefoon is zeer direct, indringend en vaak onaangekondigd.

Gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen waarbij een bepaalde groep consumenten minder gediend is van benadering via de telefoon hebben de opstellers van de gedragscode gekozen om een website te openen waar consumenten die niet zonder voorafgaande aankondiging per spraaktelefoon wensen te worden benaderd voor onderzoek, zich kunnen afmelden. Een dergelijke afmelding houdt in dat de gegevens niet meer worden gebruikt voor onderzoek per spraak-telefoon. Indien de respondent aan een onderzoeksorganisatie in het vooraf onaangekondigde gesprek per spraak-telefoon aangeeft niet meer vooraf onaangekondigd benaderd te willen worden voor onderzoek, dan dient de onderzoeksorganisatie de respondent te wijzen op het bestaan van de mogelijkheid om zich via www.onderzoekfilter.nl af te melden.

Deze mogelijkheid om zich af te melden wordt kosteloos aan de consument aangeboden. De kosten die de back-office van een dergelijk systeem als mede de implementatie van ontdebberingssoftware op onderzoeksorganisatie niveau komen voor rekening van respectievelijk de aangesloten organisaties en de onderzoeksorganisatie.

Onderzoeksorganisaties die zijn aangesloten bij de opstellers van deze gedragscode zijn verplicht om bestanden die worden gebruikt voor onderzoek per spraak-telefoon te ontdebberen met de consumenten die zich hebben aangemeld.

7.9. Artikel 10 Beroepscommissie

Sluitstuk van de gedragscode is de mogelijkheid om geschillen over de naleving van de gedragscode door een onafhankelijke instantie te laten beslechten. De

onafhankelijke instantie zal worden gevormd door een Beroepscommissie die wordt gevormd door vier personen die een onafhankelijke positie hebben maar wel deskundig zijn op het gebied van onderzoek. De Beroepscommissie zal uitspraak doen in de vorm van een bindende uitspraak. De werkwijze van de Beroepscommissie is geregeld in de Regeling Beroepscommissie Gedragscode Onderzoek en Statistiek, welke separaat is opgesteld en als Bijlage is opgenomen.

De betrokkene heeft de keus om gebruik te maken van de geschillenregeling of om zijn geschil voor te leggen aan het College bescherming persoonsgegevens of de Rechter. Het kan echter niet zo zijn dat de betrokkene bij twee fora zijn klacht aanhangig maakt. Is er een procedure gestart bij een andere instantie (College bescherming persoonsgegevens of de Rechter) dan zal de Beroepscommissie terugtreden en het Geschil niet (verder) in behandeling nemen.

7.10. Artikel 11 Overige onderwerpen

De opstellers van deze gedragscode hebben het van een groot belang geacht om niet alleen de onderzoeksorganisaties te binden aan de inhoud van deze gedragscode maar ook een ieder die werkzaam is voor de onderzoeksorganisatie. Op een ieder die kennisneemt van persoonsgegevens geldt een geheimhoudingsplicht. Deze kan slechts onder limitatief genoemde voorwaarden worden doorbroken. Zo kan de geheimhouding worden doorbroken voor zover uit de taak van de betreffende persoon de noodzaak tot mededeling voortvloeit. Of dit zo is, wordt bepaald door de verantwoordelijke. Opzettelijke niet-naleving van de geheimhoudingsbepaling is een strafrechtelijk vergrijp. Van een dergelijke opzet is in ieder geval sprake indien door de bewerker wordt gehandeld in strijd met een uitdrukkelijke aanwijzing van de verantwoordelijke.

Personen die vanuit de onderzoeksorganisatie worden betrokken bij het uitvoeren van het onderzoek dienen een geheimhoudingsverklaring te ondertekenen. Voor vaste medewerkers of medewerkers met een aanstelling voor bepaalde tijd kan een dergelijke geheimhoudingsbepaling worden opgenomen in het standaardcontract.

8. Tot slot

De regulering voor onderzoek is ondanks haar vrije bijzondere positie in de Wet bescherming persoonsgegevens complex. Daarom worden in het document 'De Tien Gouden Regels voor Onderzoek & Statistiek en Gegevensbescherming', onderdeel van deze Gedragscode, de belangrijkste uitgangspunten kort geformuleerd. Deze uitgangspunten op deze short-list behoort in ieder geval tot de 'persoonlijke standaard uitrusting' van personen die onderzoek uitvoeren.

ⁱ Zie Handelingen 18 november 1999, TK 24 -1789